

Pretiu

pentru Sibiu pe 1 anu intregu 7 fl., pe 6 luni 3 fl. 50 cr., dusu la casa cu 1 fl. mai multu pe anu; — trimisu cu post'a in laintrulu monarchiei pe 1 anu intregu 8 fl., pe 6 luni 4 fl. — In strainatate pe 1 anu 10 fl. séu 22 franci, pe 6 luni 5 fl. séu 11 franci. — Numeri singuratici se dau câte cu 10 cr.

OBSERVATORIULU

Diariu politicu, national-economicu si literariu.

Anulu V.

Ori-ce inserate,

se platescu pe serie séu linia, cu litere merunte garmondu, la prim'a publicare câte 7 cr., la a dou'a si a trei'a câte 6 cr. v. a. si preste aceea 30 cr. de timbru la tesaurulu publicu.

Prenumeratiunile se potu face in modulu celu mai usioru prin assemnatiunile postei statului, adressate de a dreptulu la Redactiunea Diariului

„Observatoriulu“ in Sibiu.

Nr. 46.

— Sibiu, Sambata 12/24 Juniu. —

1882.

Abonamentu nou

la

„Observatoriulu“

pe semestrulu alu 2-lea din anulu alu V-lea, carele se incepe din 1/13 Juliu 1882 si ese regulatu de dōue-ori pe septemana, in unele casuri si cu suplemente.

Pretiu este insemnatu de asupra si alaturea cu titulu, adeca inlaintrulu monarchiei pe 6 luni 4 fl. v. a., pe 12 luni 8 fl. v. a. In Romani'a totu numai cu 8 fl. pe anu, daca se prenumera directu la post'a Romaniei. In afara de monarchia 11 franci pe 6 luni, 22 franci pe 12 luni.

Espeditiunea prin posta e cu atātu mai regulata, cu cātu liniile posteloru se inmultiescu pe fiacare anu in tōte regiunile si directiunile, spre mare comoditate a publiculu.

Ori-ce reclamatiune se se faca celu multu in optu dile, spre a se implini in regula.

Fiindu-cà nu ne convine a tipari prea multe exemplarie de prisosu, rogamu pe domnii abonati, cà se binevoiésca a'si innoi prenumeratiunea cātu se pōte mai curendu si cu atātu mai virtosu acum, in acēsta epoca agitata fōrte, atātu in tiēra la noi, cātu si in afara.

Celu mai usioru modu a prenumera este prin mandate (asemnatiuni, blanquette) postali. Dara adresele se fia scrise exactu pe cuponulu blanquettei, in dosu. A se adressà de a dreptulu càtra redactiune: Sibiu, Piat'i mica 27.

Afaceri militare. Organizari nōue.

Ar fi prea bine cà se ne ocupamu cu totii mai desu de afacerile militare, nu numai pentru-cà in armata servescu fii si fratii nostri, carii reprezenta contributiunea de sange platita statulu de càtra locuitorii lui, ci si pentru-cà precum bine vedemu, sententi'a generalulu com. Segur „pacea este visulu filosofiloru, resboiulu este

istori'a omenimei,“ inca totu mai remane adeveru confirmatu pe fiacare di prin fapte sangerose.

(Organizare nōua a armatei austro-unguresci). Diariile politice, mai alesu cele magiare, agitau inainte cu câteva luni cestiunea unei nōue organizari a armatei imperiale; din publicatiunile adesea fōrte instructive ale diarielor militare germane dela Vien'a s'au potutu cunōsce si pana acum urmarirea aceluasi scopu; in fine „Pesti Napló“ din 18 Juniu dete pe facià intre alte planulu de a se inmulti cele 80 regimente de pedestrime cu alte 40, cà se fia 120 de regimente. Regimentele de calarime inca voru fi reorganizate si pōte inmultite. Pana acum numerulu de ostasi prevediutu in lege erà de 800.000. Ne aducemu aminte, cà cu ocaziunea lungiloru desbateri parlamentarie decurse mai antierti asupra legei de integritate a armatei, in parlamente s'a pretinsu cu totuadinsulu, cà acelu numeru se fia redusu la 600.000; acum inse „P. N.“ voiesce se scia, cà se cere cà armat'a de linia se fia si mai mare de 800 de mii si cà numai din Bosni'a si Hertiegovin'a se voru scōte in cei mai de aprōpe 3—4 ani la 40 mii ostasi. Pentru inavutirea si perfectionarea artileriei austriace se pōrta grija cea mai mare. Cu tunuri Uchatius (de bronzu, inventiunea nōua) se facu neincetatu probe in moduri diverse, care dupa largimea tievei lor, de 12, 15 si 18 centimetrii. Cele de 12 batu la distantia de 8000 metrii (10.664 pasi), cele de 15 la 9000, de 18 cu bōmbe gōle la 4700 metri. Fabricatiunea lor se continua pe fiacare anu pe cātu ajunge budgetulu ce se votēdia.

Cifrele din urma le avemu dupa „Presse“ din Vien'a Nr. 161.

Intre acestea imperatulu Russiei a pusu la dispositiunea departamentulu militariu 10 miliōne ruble numai pentru fortificarea din nou a cetatiloru sale situate pe fruntariile de càtra Germani'a si Austri'a.

In acelasiu timp Germani'a intrēga ē prefacuta in unu singuru lagaru si arsenalu infricosiatu, si principele Bismark in desbaterile parlamentarie din septeman'a trecuta spuse curatu, cà Germani'a trebue se stea sub arme atātu facià cu Franci'a,

cātu si cu Russi'a. Ce e dreptu, Bismark a ingrijitu fōrte bine, cà se incurce pe Franci'a cātu se pōte de reu atātu in Tunis, cātu si in Egiptu, se o faca de ura si cu Itali'a; dara in cele din urma elu totu nu se tine siguru numai cu atātu.

— (Armat'a Romaniei). Totu diariulu „Presse“ in Nr. citatu face analiza lunga proiectulu de lege relativu la reorganizarea armatei romanesci, votatu deunadi fàra multa perdere de timpu in senatu. Essenti'a acelei analize este, cà cele patru corpuri de armata in totalitatea lor aru dà in casu de mobilisare 150.000, armata activa, reserve, militii, cu resedientiele lor permanente in Craiov'a, Bucuresci, Galati si Jasi; cà inse Romani'a nu s'ar simti sigura numai cu acea armata, ci cà trebue se o mai inmultiesca. Asia fiacare corpu are se fia pe viitoriu mai mare si se se mai adaoga alu 5-lea in Dobrogea.

Organizarea sa tactica va fi: fiacare corpu de armata va sta din câte 2 divisiuni de pedestrime si acestea 2 din 4 brigade. Cele 30 regimente de dorobanti se mai adaogu cu 2. Regimentulu stà din câte 3 bataliōne, 1 batalionu = 1000 de ómeni. Dōue regimente 1 brigada. Cavaleri'a (calarasii) face 4 brigade, fiacare din câte trei regimente, 1 regimentu din 5 escadrōne, la reg. 1 et 4 câte 6 escadrōne, de câte 180 pana la 200 calareti. Fiacare corpu de armata mai are câte 1 brigada de artileria, 1 batalionu de geniu, 1 escadronu de train (cara, Fuhrwesen) si celelalte institutiuni auxiliare (spitale, ambulantie etc.) Se mai adaoge si la calarasi 1 regimentu nou; se infintēdia si alte 4 bataliōne de venatori si 2 bat. de geniu la cele dōue vechi, cà se fia 4.

Acēsta organizare tactica cere firesce si inmultirea artileriei, cà se fia baterii de ajunsu pentru 4 brigade, care apoi se voru alaturà la corpuri in proportiunile cerute de impregiurari. Pana acum armat'a Romaniei are 5 regimente de artileria si artileri'a teritoriala 14 baterii, care tōte facu numai 44 de baterii. Asia scie „Presse“, adaoge inse, cà bateriile câte mai lipsescu, sunt comandate de multu la Krupp si cà se astēpta cà se ajunga in Romani'a. (Din diariile capitalei se scie, cà tunuri mai sunt comandate si airea si pusci sute de mii).

Foisiōr'a „Observatoriulu“.

Conspectu

despre stipendiatii asociatiunei transilvane dela urdirea asociatiunei in 1861,2 pana la finea anului scol. 1874/5.

(Urmare si fine).

F) Gimnasisti cu stipendiu de câte 50 fl. apoi 60 fl.

1. Aureliu Isaacu dr. advocatu in Clusiu, pre a. 1862/3, 1863/4, 1864/5, m. ord.
2. Nicolau Maieru dr., professoru in Naseudu, pre a. 1862/3, 1863/4, nemembru.
3. Zachari'a Benna, pre a. 1864/5, †.
4. Joane Micu, preotu, pre a. 1863/4, 1864/5, nemembru.
4. Georgiu Muresianu, pre a. 1863/4, 1864/5, †.
6. Joachim Fulea, nu se scie aplicarea, pre a. 1865/6, nemembru.
7. Nicolae Califariu, medicinu, pre a. 1868/9, 1869/70, studente.
8. Lazaru Bosioroganu, nu se scie aplicarea, pre a. 1868/9, nemembru.
9. Augustinu Moldovanu, studente, 1870/1, stud.
10. Valeriu Ardeleanu, pre a. 1870/1, † 1872.
11. Nicolau Némtiu, technicu, pre a. 1871/2, 1872/3, 1873/4, studente.
12. Joane Turcu, studente, pre a. 1871/2.
13. Auxente Muresianu studente, pre a. 1871/2.
14. Georgiu Ocaci, studente, pre a. 1871/2.
15. Adamu Sirlincanu, studente, pre a. 1872/3, 1873/4.
16. Aureliu Iechimu, studente, pre a. 1872/3, 1873/4.

17. Joane Butnariu, studente, pre a. 1873/4, studente.

18. Vasilie Popu, studente in cl. V. gimn., pre a. 1874/5, din fundatiunea anonima a comitatulu Dobacei.

19. Emiliu Viciu, scol. I cl. gimn., pre a. 1874/5, din fundatiunea Marinovicu.

G) Realisti cu stipendiu de câte 50 fl., apoi 60 fl. v. a.

1. Josifu Maximu, professoru gimn. in Brasiovu, pre a. 1867/8, 1868/9, m. ord.
2. Constantinu Popovicu, aplicatu, pre a. 1867/8, 1868/9, nemembru.
3. Nicolau Fagarasiu, technicu, pre a. 1869/70, 1870/1, studente.
4. Nicolau Trandaburu, nu se scie aplicarea, pre a. 1870/1, 1871/2.
5. Demetriu Munteanu, studente, pre a. 1871/2.
6. Joane Gog'a, nu se scie aplicarea, pre a. 1871/2, 1872/3.
7. Petru Némtiu, studente, pre a. 1872/3.
8. Joane Pamfilie, technicu, pre a. 1872/3, 1873/4.
9. Marcu Munteanu, realistu, pre a. 1872/3, 1873/4, 1874/5.
10. Emilianu Popovicu, realistu, pre a. 1873/4, 1874/5.

H) La Silvicultura cu stipendiu de 400 fl.

1. Pinte Ternaveanu, aplicatu, pre a. 1871/2, 1872/3, 1873/4, nemembru.

I) La scōl'a comerciale cu stipendiu de 50 fl.

1. Radu Balasiu, nu se scie aplicarea, pre a. 1871/2, nemembru.
- Numerulu totale alu stipendiatiloru asociatiunei dela intemeierea aceleia pana in presente este 69 insi respective 74, fiindu-cà 5 insi au trasu stipendiu dela

asociatiune si cà gimnasisti, si cà ascultatori de facultati mai inalte.

A) Dupa specialitatile de studia resulta următōrea proportiune:

- a) 22 Juristi in patria, cu stipendiu anuale mai àntaiu de 50 fl., apoi 100 fl., in urma 150 fl.;
- b) 6 teneri ascultatori de filosofia, mai àntaiu cu stipendiu anuale de 300 fl., apoi 400 fl.
- c) 5 teneri ascultatori de studiele tehnice cu stipendie anuali mai àntaiu de 300 fl., apoi de 400 fl.;
- d) 2 teneri ascultatori de agronomià cu stipendie de câte 320 fl.;
- e) 2 ascultatori de preparandia cu stipendia de câte 300 fl.;
- f) 20 resp. 24 gimnasisti cu stipendia anuali mai àntaiu de câte 50 fl., apoi 60 fl.;
- g) 10 ascultatori de scōlele reali cu stipendia anuali mai àntaiu de câte 50 fl., apoi 60 fl.;
- h) unu teneru ascultatoriu de silvicultura cu stipendiu de 400 fl.;
- i) in urma. Unu teneru ascultatoriu de scōl'a comerciale cu stipendiu de 50 fl.

B) Din stipendiatii, cari au absolvitu specialitatile respective sunt aplicati in diverse oficie publice, parte functionēdia cà advocati cu totulu: 36 insi, din care 6 insi se afla trecuti in Romani'a; in cursulu studioru se afla inca 22 insi; au repausatu in decursulu studieloru 6 insi; éra la 5 insi nu s'a potutu eruà ocupatiunea presente.

Dintre cei 36 insi aplicati in oficie diverse, sunt membrii asociatiunei 15 insi; prin urmare 26 insi nu sunt membrii acestei asociatiuni.

Sibiu, in 27 Augustu 1875

Joanu V. Russu,
secret. II.

S'a îngrijit pe câtu numai permitu impregiurările, totuodată și de magazine pentru monture, munitiuni și mai în scurtu pentru toate lucrurile necesare unei armate demne de numele acesta; nouă înse nu ne permite spațiul a reproduce și restulu raportului aflatu în citatulu diariu; destulă atăta, că preparativele sunt și în Romani'a foarte mari. „Presse“ înse observa, că până la organizarea întreaga a armatei romane lipsescu 1200 ofițari și numeru aproape îndoit de subofițari (sergenti, corporali etc.), fără care orice armată este că olăga. Auditi junime romană? În fine „Presse“ nu pricepe atâtea sacrificii ale României pentru armată și află că partea ei politică este foarte delicată. În adevăru delicată; dară cine au pus și pune totul pe simțea sabiei și în gurile de foc ale miilor de tunuri?

„Pesti Naplo“ adică partid'a sa de aristocrați s'ar supune la această reorganizare nouă și la încercare de contribuții nouă în favoarea armatei, înse numai sub unele condiții puse în termeni categorici, precum: se nu mai stea în garnisoanele provinciilor austriace nici-unu regimentu originalu din tierile coronei ungurești, ci se se întorcă câte mai sunt duse în teritoriulu de unde sunt recrutate; toți ofițarii se învete perfectu limb'a magiara, toate școlile militare din Ungari'a se fă magiarisate și la regimentele ungurene se fă numai ofițari unguri, în Transilvani'a se se făa cetăți tari și strimitorile de către Romani'a se fă fortificate de ajunsu; întocma așa se se urmede și în Carpatii superiori de către Rusii'a. Sub acestea condiții lui „P. Naplo“ nu'i pasa, dacă armat'a se va mai înmulți cu vreo 200 mii și în aceea cu vreo 8000 de ofițari, cari înse aru trebui după logic'a lui, se fă toți magiari. Că apoi imposibile s'aru mai încarcă pe cerbicea locuitorilor celu mai puțin cu vreo 50 de milioane florini, de această nu l'ar doria capulu pe „P. N.“, din cauza că o parte mare din acea sumă s'ar învărta totu numai aci acasă, prin pungile domnilor ofițari esiti din sinulu familiilor magiare, mai multu sau mai puțin lipsite. Și apoi în fine, este și perspectivă, bună că cu armată mare se mai castiga și vreo țară, unde pantofii cocnelor se platescu cu unu napoleon'd'or în aur, nu în bilete de bancă.

Mersulu justiției în Ungari'a și Transilvani'a.

Cine nu poartă procesu în acestea țări? Ferice de toți acei ce n'au a face cu tribunalele. Ori-că judecatorii nu'si fău datori'a? Tocma din contra, noi nu cunoștemu clase de oameni mai laborioși și mai pedepsiti în vocațiunea sa, de câtu este clasa judecătorilor. Apoi dară ce aveți cu justiți'a? Nu justiți'a, nu strica tribunalele luate în abstracto, ci strica sistem'a politică actuală, care falsifică justiți'a. Dară demonstrarea acestei teze noi o lasăm în grija advocatilor noștri, că se o ilustre cu sute și mii de exemple din câte trecu prin cancelariile lor și apoi se infundă prin arhivele și biourile tribunalelor și ale curților de apel cu anii și chiaru cu decile de ani. Pentru noi este și lucru critică a vorbi de justiție, căci la noi se poată afla usor nodu în papura. Amu ajunsu înse din grati'a lui J. H. o v. a, că chiaru diare guvernamentale se ne usiorede une-ori pozițiunea de si fără voi'a lor.

Sunt câțiva ani de cându citim că procesele s'au înmulțit în proporții cu totul neașteptate, în câtu chiaru și la curtea supremă și la cea de cassatiune n'au mai ajunsu referenții, ci pentru-că se poată curăți enormele restanțe s'a trebuit se le dea mereu ajutoriu dintre referenții cei mai laborioși, precum a fostu de ex. dn. Galu (fiu alu fostului protopopu gr. or. în Clusiu, frate alu protopopulu din Abrudu). În anul acesta așa numit'a curte de cassatiune a încetat din activitatea sa și actele sale au trecut la ceealaltă, la Curtea supremă. Cum s'a făcutu această, cum nu, destulă că o pînă din cele mai competente numesce în „Pester Lloyd“ din 18 Juniu înmulțirea proceselor gigantice (riesige). Că se convingă pe lectori, publicistulu produce o serie de cifre din registrele curții de apel (tabla regescă), a două instantia dela B. Pest'a, din care apoi își poată face ori-cine idea atât despre numerulu proceselor dela primele instantie, cât și despre câte ajungu din două țări până la curtea supremă. S'au înmulțit și procesele civili sub dualismu foarte tare, dară numerulu celor criminali este în adevăru caracteristicu, semnificativu, abnormu, spaimantatoriu. Publicistulu din „P. L.“ începe cu cifrele numai dela 1870 și bine face, căci de atunci au lătu aventu mai rapede blastematile cele mai mari; se'i urmăm și noi din acelasi anu.

La curtea de apel din B. Pest'a intraseră în 1870 numai 12756 procese criminale. Îndată înse în a. urmat. 1871 au intrat 13394 procese criminale, apoi de aci înainte au totu crescutu în fiecare anu, până cându în a. 1881 acea cifră au ajunsu la floros'a sumă de 58.000 di: cinci-dieci și optu mii procese criminale.

Regretăm din sufletu, că nu ne aflăm în stare se alăturăm aci că cifre comparative încă și numerulu proceselor criminale dela celelalte table regesci, bună-ora precum este și cea din Transilvani'a dela M. Osiorheiu, ba și procesele criminale de pe la toate tribunalele, adunate într-o singură sumă, apoi și clasificate după natur'a crimelor și delictelor, precum se face în statistică. Și apoi toate acestea pe diece ani, pentru-că se se cunoșcă din acelea, care e progresulu în cultură și moralitate și câtu respectu a mai rămasu în acestea popora după 15 ani către religie și divinitate. Dacă nu'si punu alții întrebări cum sunt acestea, noi sperăm că încă clericii superiori și inferiori le voru fi luând în considerațiune, că nu mană poimane se se pomenesca și ei, că în locu de a se afla între buni creștini, sunt impregiurați de bandiți, tecunari și ucigași din toate partile. În 10 ani numerulu criminalilor au ajunsu a fi aproape de cinci-ori mai mare de câtu mai înainte. Și dacă ei se înmulțesc și acum în aceeși proporțiune?

Pe la a. 1870 ajungeau 20 referenți pentru procesele criminale, astăzi se ceru 58 de referenți numai la cauze criminale, la desu numit'a curte de a două instantia; în acelasi timp înse pentru toate cauzele civile, comerciale și urbariale (agrarie, iobagesci, jeleresci, comasatiune, etc.) numai 82.

Într'aceea s'au înmulțit și procesele civile foarte tare. La aceeși tablă în a. 1870 au fostu 44.895 procese civile împartite la 91 referenți. Îndată înse la 1871 au intrat altele în numeru de 53.693, era acestu numeru au totu crescutu, până ce în a. 1880 au ajunsu la 60.410. Acea mancarime de a se încurcă în procese, crește neîncetat.

Procesulu de înaltă tradare din Galiti'a.

(Urmare.)

Sambata în 17 Juniu fu examinat că unu baiatu din o școală satăscă redactorulu Markoff, ale carui corespondențe încă fuseseră, confiscate. Între alte întrebări fără nici-unu capetăiu presedint. întrebă pe Markoff, că de ce a scrisu elu lui Trembizki se meargă la Lemberg. Pentru-că avea se se înțelegă cu Mieroslav Dobrzansky pentru cumparatu de cai. De ce n'ai pus și numele omulu de care ve eră vorb'a? Eca așa (secatura). Dară pop'a Naumovicz scris'au articlii pentru diarele dtale? A scrisu, mai virtosu pentru diariulu „Vicz“ (audi întrebare de tiran?) Stai dta în corespondență cu Mieroslav Dobrzansky? Markoff: I'am scrisu odată, că se'mi mișlocesca la guvernulu Rusiei intrarea liberă a foilor mele în acelu imperiu. Presedintele nu'i crede. Aci se citește și o scrisoră a redactorulu către Naumovicz, un'a din miile de scrisori de toate dillele, din câte mergu dela ori-ce redacțiune și mai virtosu dela editori și speditori, că adică lui Zaluski și lui Spunder îi mergu diarele. Se mai citește și alta scrisoră, pe care s'a pus celu mai mare temei, până ce în dillele următoare totă important'a ce i se dete, esă o absurditate din cele mai mari. Markoff scrisese popii Naumovicz, că acesta se întrebe pe pop'a Knihinitzki, ce fortificațiuni se fău la Zales-criky și dacă se face acolo și unu podu la forta-rétia. „Ti-a răspunsu Knihinitzki?“ „Nu mi-a răspunsu, căci se vede că nu me cunoșce“. Mai eră în acea scrisoră vorb'a și despre brosiure mici, eftine, cu care Markoff credea că va face minuni de trei mari, precum credu și pe la noi multi literati juri și nepatiti, magiari și romani. Asupra acestei scrisori s'a încinsu o controversă așa de mare, în câtu se pareă că le este frică, că nu cumva cei doi popi și acelu redactoru se făa asaltu asupra cetății dela Zaleszczyki și se o ia cu crucile. Aci bietulu Markoff surprinsu cu întrebări sucite, tortuose, venise în mare confușiune, în câtu pe urma nu scia se răspundea ori se tăca. Până și scrisorile venite cu bani de prenumeratiune i le luaseră, și acum ilu suciau cu întrebări, că ce bani au fostu acei 40 franci din Rusii'a. Ilu mai inculpara din alta scrisoră și cu agitațiuni contra jidovilor; apoi avocatulu dr. Lubinsky că aparatoriu făcuse se ridă publiculu întrebându pe Markoff în gluma, nu cumva elu și cei doi preoti sunt ingineri militari de fortificațiune.

Totu Lubinsky ilu mai întrebă: Urești dta pe poloni? Markoff: Eu respectedi ori-ce naționalitate că atare. Dacă eu polemizand în diariu me exprim une-ori și mai aspru, apoi această este numai rezultatulu stărei de iritațiune ce domnesce în această țară. Pe cându eră Paumgarten guvernatoru în Galiti'a, press'a rutăna eră înbarbatată în adinsu în contra națiunii polone.

Dr. Lubinsky: Ești dta în adevăru atât de panslavistu, precum te descrie procurorulu?

Markoff: „Conceptulu panslavismulu e foarte elasticu. Chiaru și între poloni existe o fracțiune panslavistă. Și Smolka este panslavistu într'unu sensu ôre-care. Diariulu polonu „Czas“ din Cracovi'a încă luptă pentru apropierea reciprocă a slavilor. De altumentrea panslavismulu este o utopie. Eu sunt numai pentru unirea slavilor în limba (adică că toate poporale slave de dialecte diverse, se aiba o singură limbă comună scrisă și cultivată, bună-ora cum o au germanii Hochdeutsch a lor, sau italianii limb'a lui Dante, etc. pe care poporale respective trebuie se le învete bine în școle, că se le poată ave de limbile lor comune naționali).

Totu în acea di de sambata fu adusă acusat'a cocóna Olga Hrabar, că se fă pusă în audiulu și vederea publiculu la tortura sufletesca. Bolnavă, investită în negru și radiemată pe umbrel'a sa intrând în sală, presedintele i permise din gratia mare, că se'i răspundă siediend. Olga le vorbi nemtiesce. La litani'a de întrebări i răspunde totu în limb'a germană, pe care o cunoșce, și bine făc. „Dela 1881 am siediutu la tata-meu în Csértész; după aceea m'am mutat la Leopole după tata-meu. Me întrebați, cu ce scopu m'am mutat la Leopole. Sunt bolnavă, nu ve mai pocu răspunde; dară nici nu mai am ce se ve spunu; v'am spus totu la prim'a investigațiune. Ve rogu se mi se citească protocolulu în care este coprinsă justificarea mea (meine Rechtfertigung). Din acela se vede, că dens'a fusese mai înainte corespondență la diare, ea înse nu s'a ocupatu cu cestiuni politice. Cându i'au calcatu locuinti'a, dens'a a voit se ardă, a și arsu unele scrisori de natură privată, mai multu familiare, acum înse i pare reu, căci dacă și acelea scrisori s'aru află la tribunalu, s'ar cunoșce din ele, că n'au cuprinsu nici-unu lucru periculosu. Cu parintele Naumovicz nu avuse nici-o corespondență. „Eu sunt slavă, da; pentru aceea înse totu sunt supusă leală, și nu me ocupu cu planuri de tradare.“

Presedintele continua cu alta serie de întrebări.

Pr.: Ai ținutu corespondență cu redactorulu Pogonsuzki?

Olga: Am ținutu, făcendu'i și observațiuni asupra diariulu seu, i'am scrisu și în alte afaceri și nu am datin'a se'mi subscriu epistolele.

Pr.: Dta ai corespondenți și la Rusii'a?

O.: Am destule cu frate-meu Mieroslav, dară toate de natură privată. Eu mișloceam și ad-manuarea corespondențelor venite la alte persoane din Rusii'a, din cauza că aici în Galiti'a nu place (guvernulu?) că se corespundă cineva cu oameni din Rusii'a, era corespondenți'a între frați nu bate așa tare la ochi.

Pr.: Pentru-ce ai trimisu dta pe pruncii dtale la învetațura în Rusii'a?

O.: Pentru-că eu nu am voit că se fă desnaționalisati în Ungari'a.

Pr.: Cunoști dta pe Geza Mocsary?

O.: Ilu cunosc; elu a fostu amiculu frate-meu. Mocsary este magiaru și eu nu credu că elu se fă avut a face cu planuri panslaviste; prin urmăre corespondenți'a sa cu frate-meu nu credu se fă potutu ave vreunu scopu politicu.

Pr.: Cunoști dta pe preotulu Rakovsky?

O.: Ilu cunosc din anii prunciei mele; elu mi-a fostu catehetu în Ungari'a. Rakovsky este unu mosiu betranu, care nicidecum nu se amesteca în politică.

Se mai iau înainte și alte scrisori, se mai punu și alte întrebări, din care erăsi nu ese nici-o faptă de ceva însemnată și așa biat'a cocóna numai câtu este torturată sufletesce. Că se le esplice cum se înțelegu cutare cuvinte, litere, cifre din cutare epistolă, la care toate ea răspunde că sunt totu lucruri familiare, era altele de natură, că se le poată spune numai guvernatorulu, la nimeni altulu. Că ce a înțelesu preotulu din Rusii'a anume Vladimir Terlezky, omu de ani optu dieci prin cuvintele din cutare scrisoră a sa, în care scrie contra Austriei? — Eu nu sunt datoră se răspundă de înțelesulu cuvintelor scrise de alții ci numai de cuvintele mele, răspunde Olga.

Că acea învetațune se devine și mai tragicomica, o mai întrebare că ea ce scie despre

casulu de trecerea sateniloru din satulu Hniliczky la religiunea orientala si de fortificatiunile cetatiei Zaleszikiy. Nu a sciutu nimicu.

Trecu duminec'a. Luni in 19 Juniu lucra din nou pe Olga Strabar la inquisitiune.

Pr.: Primitai dta scrisorile frate-teu prin preotulu Naumovicz?

O.: Mie 'mi veniau scrisorile de a dreptulu din St. Petersburg.

Pr.: Fosta la dta Vlad. Naumovicz mai de multe ori? si iai trimisu lui scrisori? Si cunoscut'ai pe Francisci?

O.: Vl. Naumovicz a fostu la mine in Csértész si de vreo doue trei ori in Leopole. Pe Francisci l'am cunoscutu dela Pest'a, unde tata-sen era in functiune.

Pr.: Din ce cauza ai corespunsu dta asia desu cu frate-teu?

O.: Da cu frate-meu am intretinutu totu-deauna corespondentia multa.

Dintr'o nota a directiunei posteloru se constata, ca in 2 1/2 luni Olga trimisese 107 corespondentie recomandate. Sciut-au tata-teu ca scrii asia multu?

O.: A sciutu, m'a si mustratu din cans'a multoru spese impreunata cu atatea corespondentie, de altumtrea eu am adressatu la frate-meu si corespondentiele altora.

Pr.: Dta te inchideai in camera candu citeai epistolele altora.

O.: Lucru de risu. Daca m'asiu fi temutu eu de acelea scrisori, le-asiiu fi nimicitu indata atunci.

Pr.: Apoi dara de ce nu spui, ce a statu in ele?

O.: Eu sunt multu mai leale de catu se portu corespondentie in contra patriei mele.

Pr.? Fost'a tata-teu vreodata in Russi'a?

O.: A fostu odata in afaceri private. De ar fi calatoritu in Franci'a, de siguru ca nu l'ar mai fi intrebatu nimeni.

I s'au mai pusu si alte 7—8 intrebari totu asia seci ca si cele vedute pana acuma, adeca tocma ca in periodulu absolutismului dintre anii 1849—1860.

Dupa Olga este adusu la curtea de jurati tata-sen Adolfulu cav. Dobrzansky nascutu in a. 1817 prin urmare omu de ani 65.

(Va urmă.)

Romanismulu in armata. *)

Natur'a, universulu, umele de admiratiune pe observatoriu prin varietatea nesfersita a lucrurilor mari si mici ce'lu compunu si cari se contopescu intr'unu totu armonicu. Acesta varietate in unitate este un'a din frumsetiele nespuse ale universului; acesta varietate in unitate face podob'a si bogati'a opereloru de arta; acesta varietate in unitate este norm'a dupa care se constitue omenirea impartita in individe, familii, tieri si nationalitati.

Nu uniformitatea monotona face splendorea universului; nu uniformitate monotona este in florile feliurite ce incingu cu unu brâu bogatu catedral'a dela curtea de Argesiu, de exemplu, oper'a de arta cu care ne falimu; nu uniformitatea monotona va trebui, cum pretindu cosmopolitii, se contopésca intr'o singura apa omenii si nationalitatile, cari potu se fia — dupa cum si sunt — fratii si fiii aceluasiu Ddieu, pastrandu'si inse fiacare variat'a si pretios'a sa individualitate.

Dara ne ducemu prea departe cu asemenea consideratiuni. Se ne damu puçinu indaretu ca se ne ocupamu de subiectulu ce ne-amu propusu a tracta, de romanismulu in armata.

Voiamu se spunemu prin rendurile de mai susu, se repetamu adevèrulu ca varietatea in unitate este norm'a dupa care e constituitu universulu cu stelele, cu florile si cu fiintiele lui si care varietate 'i face suprem'a lui frumsetia; ca varietatea nationalitatiloru cu individualitatea loru distincta constitue unitatea armonica a omenirei. Si se adaogamu la acestea ca o nationalitate ce nu'si pastrédia individualitatea sa, sigiliulu particulariu ce i l'a imprimatu originea nascerei si circumstantiele istorice prin care a trecut, este o stea cadietória ce dispare scaparandu dupa ceriu, absorbita fiindu de unu corpu cerescu mai mara de care prea multu s'a apropiatu, este o flóre ce'si perde colorile ei proprii,

*) De câtiva ani încôce s'a pornitu in Romani'a o reactiune obstinata in contra latinitatii romanesci; se pare inse ca totu acolo se mai afla si omeni decisi a dá peptu cu noulu curentu. Articululu ce reproducemu aci dupa „Binele publicu“ este un'a din simptomele bune. Red. Obs.

este o nota fara de tonulu ce o distinge de cele lalte si o face a fi unu elementu necessariu pentru alcatuirea armoniei suneteloru.

Individualitatea unei nationalitati se manifesta prin traditiunile ce o léga de trecutul ei, prin portulu ce se dà voiniciloru ce constituescu puterea ei armata si mai alesu prin limba.

Acésta individualitate pastrandu-se, i se face necessaria esistentia ei a parte; perdiendu-se ea, se duce si natiunea care se va confundá prea multu se supune, in statulu acela pe care prea multu ilu imitédia. Si perderea individualitatii este o crima cãtra trecutul istoricu alu nationalitatii, crima comisa de nisce capetenii fara creeri si fara anima; este unu pecatu comisu de aceiasi cãtra omenirea intréga, din buchetulu bogatu alu careia se scôte o flóre pretios'a pusa acolo de man'a alcatuitorului spre a deseversí frumseti'a totului.

De vomu cercetá cum se mantine individualitatea nãstra — romanismulu — in diferitele manifestatiuni ale vietiei nãstre propriie, vomu gasi-o adencu stirbita, greu compromisa. Si o vomu gasi astufeliu, nu numai in óste, de care in trecatu ne-amu propusu a vorbi, ci si in scóla, ca si in tôte.

Tieranulu numai pastrédia inca aprópe intactu semnulu distinctivu ce ne arata ca unu elementu pretiosu in concertulu nationalitatiloru feliurite, ce ne dà dreptulu la o vietia separata.

Dara adevèrulu este — neplacutu adevèru — ca nicairi romanismulu nu este mai greu compromisu ca in armata. Si aci mai cu séma ne-ar fi placutu se'lu vedemu mai bine pastratu. Cei ce stau de paza la fruntariile tieriei, aru fi cautatu se fia si nesce sentinele gelóse care se'lu apere de atingerile ce i s'au adusu.

Dara lucrulu nu s'a petrecutu astfeliu.

Capii ostirei nãstre, condusi de o uimitóre si nimicitóre lipsa de respectu pentru trecutul gloriosu alu tierii si pentru figurile maretie ce'lu iluminédia, au imbracatu militarii nostrii in nisce uniforme ce nimicu romanescu nu au si le-au tixitu reglementele cu termeni frantiusesci dupa cum mai inainte erau muscalesci.

Inse o adiere romanésca pare a se desteptá de cãta-va vreme in consciintiele conducètoriloru. In capulu dorobantiloru se puse caciul'a istorica a lui Michaiu, midiuloculu calarasiloru se incinse cu brãulu nationalu. Acesta dà o colóre speciala ostasiulu nostru. Acesta ne face se gasimu pe densulu o emblema particulara care ne léga de trecutul istoricu si pune in positiune pe straini se dica, vedindu'lu: éta soldatulu romanu, care se apropia intru cãtuva de soldatulu din celelalte state ale Europei, dara nu este o copia a militariulu francesu, italianu ori germanu, fara nici-unu altu semnu particulariu si distinctivu.

Inceputulu este bunu. Adaogarea de semne dinstinctive si traditionale aru trebui se se intinda, culórea locala si istorica se se latiésca. Aceste semne dinstinctive, acesta culóre locala si istorica, pe lãnge ca vorbesce ceva tutuloru, ce bine prinde pe soldatulu nostru! Frumosu e dorobantiulu cu caiciul'a lui bursumflata si plecata in o parte, frumosu e calarasiulu cu brãulu lui latu si rosu!

Cu acesta ocaziune, vomu da chiaru o ideia, pe care nu scimu de va voi se o ia cine-va in consideratiune. Vomu da ideia ca uniform'a dorobantiulu se se intinda la toti pedestrasii, si a calarasiulu la tôte trupele calaretie. Voru fi atunci mai puçine uniforme si tôte voru purtá pe ele sigiliulu individualitatii nãstre, sigiliulu romanismului.

Dara se revenimu la vorb'a nãstra.

Dicemu ca o adiera romanésca pare a se desteptá in consciintiele conducètoriloru. Acesta adiere se vedesce nu numai in portulu soldatiloru, ci si in cea mai inalta manifestare a individualitatii, in limba.

In adevèru, dilele acestea Monitoriulu ne fach cunoscutu inca unu gradu ce s'a mai creatu spre a recompensa si indemná destoinici'a soldatului. Acestu gradu e mai micu ca alu caprarului si se numesce fruntasiu, nu soldatu de elita cum ne spune diarulu oficialu ca se dicea o data, nu efliteru cum scimu ca se intrebuintédia inca adi.

Ne a placutu numele de fruntasiu, si pentru densulu amu luat condeilu spre a scrie aceste renduri. Suna frumosu la urechia si este tutuloru intielesu, ca-ci este luat din limba.

Candu se va da soldatului titlu de fruntasiu 'lu va intielege si se va mândri cu elu. Este o creatiune fericita acestu titlu de fruntasiu, dupa cum fericita a fostu si creatiunea — in alte ramuri — a titlurilor de primaru si portarelu.

Fruntasiu a fostu in simtire si pricepere romanésca acelu ce l'a imaginatu. Frantasi dorimu

se vedemu pe capii armatei in pastrarea manifestariloru particulare ale individualitatii nãstre: ale romanismului, éra nu codaci dupa cum asta-di sunt.

In adevèru, deschidiendu actele militare ne pomenimu in fatia cu o multime de numiri straine, cari n'au nici o necesitate de a exista asia si aru cautá se se puie in locu-le numirile romanesci.

Este o regula careia ne inchinamu. Si anume, candu imprumutamu dela altii unu lucru pe care nu'lu avem, 'lu luamu cu numele ce'lu are, daca si'atunci nu vomu putea creá numiri nemerite ca cele de mai susu.

Dara candu lucrulu exista si pré exista in limba, pentru ce se dicemu d. e.: caporalu si nu capraru; furagiu si nu nutretiu; ecleragiu si nu luminatu; bidonu, gamela, in locu de blidu, castronu séu alt-felu; fôia de preta in locu de fôia de imprumutu; reglementu, in locu de reglamentu, etc?

Pentru ce?

Pôte dóra pentru ca se damu strainului dreptulu de a ne taxa de nesciutori de ale nãstre si de lipsa de respectu pentru avutulu nationalu. Pôte dóra ca se damu dreptulu unui istoricu francesu care se vina se scrie vr'o data, cu probe trase din termiologia armatei, ca n'amu avutu nimicu mai inainte si ca totulu s'a creatu numai din anulu 1860, d. e. candu a venit in tiéra misiunea francesca, care ne-a datu totulu ea si numai ea.

Armatele lui Michaiu si Stefanu cari facusera din Romani'a unu zidu de aparare alu Europei crescine in contra semilunei cutropitóre, sunt numai unu mitu. Flot'a vestita a lui Stefanu celu mare dupa marea négra, dupa laculu moldovenescu cum 'i diceau contimporanii straini, o fabula de asemenea. Ca-ci daca alt-felu ar fi, nu numai s'ar povesti, dupa cum dicu basmele nãstre, ci ar fi remasu urme din terminologiele lor si in nomenclaturele de adi.

Varietatea in unitate domnesce in universu dicemu la inceputu; varietatea in unitate, repetamu terminandu, trebuie se domnésca si in omenire. Se tinemu la varietatea nãstra rezultata din originea nascerii nãstre si din circumstantiele istorice prin care amu trecut — circumstantie pline de multe momente glorióse — se tinemu la varietatea manifestata prin traditiuni, prin portu si mai alesu prin limba, ca-ci ea este pretios'a si numai ea ne dà dreptulu si puterea a trai ca natiune deosebita in totulu natiuniloru.

Se tinemu la romanismulu, la varietatea care ne deosebesce de celelalte natiuni si totusi ne léga. Se nu fimu nota discordanta, dara nici nota fara tonu distinctivu si care se péra absorbita de chaosulu suneteloru neintonate.

Pentru acesta, fruntasiloru dela carma nu asverliti cu impietate cuvintele si emblemele romanesci, ci din contra. Pe cele ce esista inca vii, nu le lasati se móra; pe cele uitate resfoiti istori'a si scótetile la ivéla din meruntalele ei, pe catu cerintiele timpului de asta-di permitu, ca-ci acele cuvinte si embleme au in ele vechimea seculoru cari le-au formatu, au puterea si glori'a din trecut, cãtre care tindemu, pôte, dara de care in timpul presentu suntemu fôrte saraci, in comparatiune.

Se nu uitamu inca ce-va. Se nu uitamu ca avem o Academia. Candu nu scimu cum se numimu unu lucru pe romanesc, se ne deprindemu a intreba pe acestu corpu erudit, dupa cum l'a intrebatu ministerulu candu a fostu se puie pe fruntea stabilimentului dela siosepa epitétulu de Monetaria si nu Hotelu de moneta, cum erau obicinuiti frantiusitii si nesocotitorii limbei. Particulari si autoritati se consultamu Academi'a Romana la nevoie, si se facemu totulu pentru a ne pastra individualitatea pretios'a ce ne-a dat'o circumstantiele istorice prin cari amu trecut.

Din Macedoni'a.

Greci si Greci.

Imi aducu aminte ca o data am fostu la teatru si se juca pies'a Hotii de codru si Hotii de orasiu. In acesta opera am auditu si am vedutu ca sunt hoti si hoti. Acesta mi-a reamintitu acum a scri acestu articulu ca se aratu ca sunt Greci si Greci.

Numele acesta coprinde in sine trei tipuri deosebite in peninsul'a Balcanica. In lupt'a Romaniloru cu Grecii, pe terãmulu nationalu, necontentitu se citește prin pressa si chiaru prin rapórte diplomatice, ca Grecii persecuta limb'a si cartea romanésca, ca archiereulu grecu intrigédia séu in fiintiedia in contra nationalitatii romanesci etc.

etc. Din cauză a întrebuintării numelui de grecu, s'a datu nascere la o multime de neîntielegeri neplacute si chiaru la conflicte — pe hârtie — între guverne. Pentru a pune pe cititoru în adevărată cunoștință de cauză si a 'lu putea lumină asupra acestui nume, ceru ospitalitatea organului dvăstră românesc, de publicitate, si nu me îndoiesc că voi fi bine primitu, mai alesu că totdeauna am usatu de condei numai spre susținerea si evidentia adevărului.

Nimeni nu pôte negă că astăzi există unu regatu, cu numele grecescu si că prin urmare locuitorii din acestu regatu sunt greci, sub toate punctele de vedere, fie în sensulu politicu, fie nationalu, socialu, etc. Europ'a s'a deprinsu a denumi acestu regatu Greci'a libera si pe poporu Greci séu Eleni. Ei se numescu pe sine Eleni si tiér'a lor Elad'a, palida frundia a strabunei lor patrii. Acestia sunt o spetia de Greci.

Se mai numescu Greci în peninsul'a Balcanica — o mica poporatie din tinutul Epirului si Tesaliei. Acestia sunt nisce pacinici, creștini, simpli, inculti, abia potu avea preoti la biserică. Ei sunt mai toti agricultori, iobagii pe la cîlcirile beilor turci, si cas'a si mės'a lor aparțin beilului. Sunt o avere mobila si imobila a vechilor descendenti din Ianicieri. Vorbescu unu jargonu grecescu care nu reamintescă căsu de pușinu vre o forma din limb'a lui Homeru séu Euripidu, cari au vorbitu că poporulu.

Acum mai e unu nému de Greci, cari sunt unu felu de lantiu între grecii liberi si grecii iobagii din peninsula. Mai e unu nému de Greci cari speculă si pe unii si pe alții, pe terămulu religiosu si celu politicu, cari pentru ei s'aru traduce în termeni proprii: infamia si tradare. Acestu nému sunt fanariotii. Ei sunt calugari si mireni.

Cine nu cunoșce pe fanarioti?

Ratacitori, fără mėsă, fără casa, nascuti în gunoale Fanarului séu altoru mahalale de prin Egei, cari cunosc de parinti, pe aceia pe cari căini 'i cunosc de stapăni; fără nume, gata a se avântă că pirati pe valurile marii, că speculanti si hamali de schele, banditi si miserabili ori candu; ómeni fără capataiu, gata a servi pe ori cine plateste; profesori fără carte, preoti, calugari agramati, fără simtimente, fără conștiință, rei, căni — cum le dicu Turcii — vënduti banului si plecati pofteloru celor mai despretiute.

Nu au respectu de nimeni si nimicu precum ei pe sine se considera că niste lipitori cari se umplu de sângelu strainiloru. În fine nisce parazite pe trupulu poporului. Ei 'si au ocrotirea în cuibulu reutatiei din Fanaru, unde au gazetari si gazete, precum Neologos, Avghi si altele ejusdem farinae. Turcii 'i definescu ast-felu: căini, cari dăca nu te potu muscă séu fură, te lingusiescu, că se le arunci o bucata de pîne. Acestia sunt întru cătu-va fanariotii.

Afara de aceste trei mentionate distinctiuni de greci, nu mai există alta varietate de grecu. Dara se deosibescu: Grecii din Greci'a libera, iobagii séu ilotii din Turci'a si Fanariotii.

Acum, pentru-că ne-amu lamurit asupra acestui punctu, potu spune că Grecii din Greci'a libera nici-o data n'au doveditu, că nu sunt amici ai Romaniloru. Este posibilu că, pe căi necunoscute, prin mijloce ascunse, se fi lucratu în scopulu ideii mari a Panelenismului. Cu toate acestea nu s'au aretat vrajmasi pe fatia ai Romaniloru. S'a veditu, nu adesea ori, pronuntiate veleități ale regatulu Grecu de a deveni stapănu pe bunulu Romaniloru si a usatu de diferite sisteme — școlă, biserică, propaganda, revoluție, etc. — în scopulu acesta, înse a urmatu că guvernul, că statul. Si dăca s'a incubatu poft'a de rapire în Greci'a libera, apoi acesta nu este ce-va unicu. Putemu privi în jurulu peninsulei si vomu vedea multi venatori de teritorii, unulu mai puternicu séu mai neputernicu de cătu altulu, deci s'ar cuveni se dicemu, că acesta este o bôla generală, care se întinde si peste Greci'a.

Deci, Romanii din Turci'a cari au fostu totdeauna aparatori si chiaru s'au sacrificatu pentru cauză a liberării Greciei, au prea pucinu a se socoti cu regatulu dela verfulu peninsulei.

Cătu despre Grecii iobagi, apoi Dumnedieu se fia cu ei — dăca potu trăi bine cu stapăniiloru necum se nu fia bunii prietini cu strainii, fia acestia Romani séu Albanesi ori Bulgari. Lupt'a crâncenă ce sustinu Romanii pentru apararea si conservarea nationalității lor, este numai cu fanariotii. Acestia persecuta cartea romană. Calugari, gazetari, speculanti, banditi, au unu singuru scopu: stingerea nationalității romanesci si inabuzirea ori-cării suflari romanesci.

Nu crutia nici unu mijlocu cătu de neiertatu, spre împlinirea dorinței lor. Pe de o parte lingusiescu pe cei puternici, eră pe de alt'a lovescu în Romani cum potu si cum nemerescu. Că archierei séu capi ai bisericei au ajunsu a degrada biserică, a manji amvon'a si a pângări altariulu, transformandu-le în pietie de demagogii si blasteme pentru Romani. Caracterulu si prestigiulu religiosu au disparutu, spre a fi înlocuitu cu păr'a, calomni'a, si ur'a. Într'unu cuventu, biserică a ajunsu unu instrumentu de realizarea unoru dorințe imunde. Că profesori si gazetari, au reusitu a se compromite si a deveni orărea si desgustulu poporului. . . . Si acum ori-cine pôte prejudecă, la ce rezultatu va ajunge biserică ortodoxă si școl'a grăca în peninsula.

Dara poporulu? va dice cine-va, poporu unde este? Ce face? Nu vede? N'auze? Foculu care arde nabusitu, va fi mai grosavu. . . .

În urm'a lamuririloru ce damu, în urm'a expunerii ce facemu mui susu, credemu că si Romanii si Grecii s'au convinsu, de unde vinu strigatele de durere ale Romanulu contra numelui de Grecu; ur'a Romanulu pentru numele de grecu, la a caruia audire Romanulu s'a dedatu a se gati imediatu si a astepta isbucnirea luptei, a unei lupte infame si sustinute prin arm'a lasității si a tradării. În unele ocașii combaterea între fanarioti si Romanii din peninsula a fostu atătu de resunătoare, în cătu si Romanii din Daci'a si Grecii din regatu, au începutu a se îngriji, mai alesu că pe toti 'i unesce nu numai indentitatea de rassa, ci mai multu unitatea bisericei, unulu din cele mai puternice elemente ale existenței unui poporu. Dăca înse regatulu dela Dunare a încercatu a desaproba faptele si urmarile Fanarulu, celu dela extremitatea pininsulei, prin tactică sa tacita, a datu locu presupunerii că nu este strainu de aspirațiunile Fanarulu. Se vede că s'a decretatu de șorta, că o adunatura de totă mână sub numele de Greci, se compromita si se distruga din temelii biserică mama — ortodoxă si școl'a grăca în peninsul'a balcanică.

A cui va fi pagub'a? Răspunda Grecii liberi.
(Binele publicu.) Ne - P o.

Critica.

(Urmare si fine.)

Autorulu dăca înscenădă jocu, dice că s'a începutu „unu jocu nebunu”. (Venătorea, Pétra lui Osmanu s. a.)

Alesandru, personagiu de frunte în „Venătorea”, ratacindu prin padure „începu se tipe din totă puterea plămăniloru.” (Mănce-lu rusinea de broscu, si elu încă mai are obrasulu se dica frumosei copile din padure — hodoronc-tronc: „Eu se me scaldu în lumin'a ochiloru tei.” (Peste măsura poeticu!)

Nu ne putemu retine, a nu atinge curiosă situație, cum Alesandru adorma la cânteculu unui „ângeru” de fete, pe care o găsesc singura în fundulu codriloru. (Teribila naivitate!)

Sianta erasmariti'a, ibovnică lui Codrénu hotiulu înca ce grosavu de frumoasă eră: „Zîmbetulu ei eră isvoru de mângaiere, ochii ei dăuă bucurii, perulu haina de matase, sinulu taina de desfătari I. 290. (Welch blühender Unsinn!)

Va fi bine, că cei ce simțiescu vocatiunea a se sufi în Parnasu — se puna după ureche învetiatură ce urmădia mai josu cu privire la descrierea însusiriloru corporale.

„Cararea de brazi nalti si tufosi, betrani de candu lumea, cu radecini împletite că sierpii, cu gauri putregaite, în care se adăpostescu șoimii, si din timpu în timpu prin spaturile crengiloru se vedeau în urma-le lucindu că o fatia de apă siesurile întinse presurate (presarate) cu lanuri si sate” II. 53. (Ce suprațiale cunoștințe de botanică!)

„Furtunicele lui tineretie”.

„O dulci si sfinte tineretie”.

„Era cu — cu iutiela cu care cadu stropii de apă într'o cascada începui se-lu întrebă, de tata, de frate, de baba Ilincă, de (cânele) Balanu de casa, de gradina”.

„Unu raiu de verdăția, în care cântau, se jucau si se iubiau unu poporu de gândaci si paserele”. (Ne putemu închipui cum — se iubiau unu poporu de gândaci!)

„Mosiu Toma vėsli spre densa (spre cocóna Zamfirita, care în reversatulu zoriloru prindea singurica cu unghia pesci) era candu ajunsei în dreptulu ei, simții de departe caldura a doi ochi negri aprinsi că foculu”. (Minunea! — du sublime au ridicul il n'y a qu'un pas!)

„Me asiedia: la o ruptura de parau” II. 316

„Mirés'a calare pe unu calu albu că si densa” II. 316. (Aman ce potrivea!)

Dlu Gane nu se tîne de nici unu principiu de ortografie, elu scrie camu cum ilu taie capulu, cum facu peste totu literatii nostri de a două mână din „Tiéra” fără logică, fără consecință.

Dlu Gane scrie vântu si vîntu, mă si mē, întrebăi, mă culcăiu si arunca, vînatu si vînetoru, tînăru si tēneru s. a.

Dlu Gane în fine de interpunctiuni — habaru n'are, — dies genirt übrigens hohe Geister nicht!

Dlu Maioreșcu într'unu escelentu articulu alu seu („Convorbiri literare” 1881 nr. 8). „În contra neologismelor” într'altele lauda limb'a dlui Gane, era dlu N. Xenopolu făcendu critică novelor în „Romanulu” (14 Jan. 1882) esclama: „Dar cine ne va da descriții de locuri si de ómeni scrise într'o limbă atătu de frumoasă, conversatiuni atătu de naturale (?) în graiulu coloratu alu poporului nostru si corespundietóre (?) în totdeauna caracterulu celui ce vorbește”. „Unu stilu atătu de curgatoru, o limbă atătu de curată (de ce curată?) în cătu cu greu amu găsi ceva asemănatoru pe la multi din autorii nostri”. (O credemu) „Lucrarile sale împreună cu povestile lui J. Creanga potu servi dreptu modelu” „mai bine decătu în novelele dlui Gane nu putemu alega nicairi”.

Ar fi tristu fôrte se n'avemu nicairi altu unde de alesu modeluri. Dar unde e Odobescu, Negruzzi, Slavici? etc.

Si bine, ce modeluri vei scôte din novelele dlui Gane, în cari nu afli cum dici „nici tiesatura dăsa a întemplieriloru, nici observatii fine psihologice, nici analize petrudietóre!” în cari nu sunt căteva „cusururi” numai, ci sunt cu belsiugu.

Ce va învetiă tineretulu de pe la licee din aceste novele? Limba? Limba fără cuprinsu, cuventu fără fapta, forma fără materie!

Cu toate acestea noi cele ce amu disu la începutulu acestui articulu, le sustinem în mare parte referitóre si la a dlui Gane — limba.

Nu credu, că va fi de folosu literaturii, dăca mereu ne vomu perde în tirade entusiastice si elogiuri superlative si asupra unoru lucrari de valóre indoielnice, cari n'au nici prestigiulu unoru „încercări” mai multu, si sunt „rodulu unei lucrari staruitóre . . .”

— Si acum si ceva bunu dela repausatulu Lessing. În escelentulu seu tractatu archeologicu „Laokoon” Lessing scrie:

„. . . Obiectele poesiei sunt actiunile în urmărea lor séu a partiloru lor după oalta. Corpurile numai întru atătu ocupa loculu lor potrivit în poesie, încătu acele prin însusirile lor stau în strînsa legatură cu actiunea, cu fapțulu.

Dreptu aceea poesi'a în imitatiunile sale progresive — curgătore pôte folosi din însusirile corpuriloru numai pe acelea, cari destéptă icón'a cea mai sensibilă a corpului, si anume din aceea parte, care este mai de folosu infatisării.

De unde urmădia regul'a, cumcă poetulu trebuie se crutie descrierea obiectelor fisice; acestu terenu este alu pictorului. Homeru nu depinge nimicu decătu actiuni progresive, toate corpurile, toate lucrurile elu le zugrăvescu numai prin participarea lor la actiune — si de comunu cu o unica trasura.

Pope dicea, că acelu ce nu voiesce se pórte nemeritatu numele de poetu, se se lapede iute de mani'a, a descrie.

Poetulu neputendu infatisia alcatuintiele frumsetiei decătu una după alta, trebuie se se retina cu totulu dela descrierea frumsetiei corporale — că frumsetie. Elu este nevoitu se simtia: cumcă nu e chipu, că elementele frumsetiei insirate după oalta se faca efectulu, ce l'aru ave candu aru fi grupate la unu locu. Privirea concentrică, ce vomu aruncă asupra-le după enumerarea lor, nu ne pôte da o icónă consumătoare despre întregulu.

Poetulu trebuie se simta, cumcă este peste închipuirea ómenesca a-si imagină efectulu, ce pôte face gur'a, nasulu, ochiulu, peptulu asia si asia formatu, dăca nu cumva cunoșcemu unu asemenea tipu după natura.

Întră aceste Homeru este modelulu modeleloru.

Elu dice:

„Nireu eră frumosu; Achile eră si mai frumosu; Elen'a avea o frumsetia ceresca!”

Nicairi înse nu se demite în descrierea partială si circumstantială a frumsetiei acesteia, cu toate că ea eră cauză a unui mare resboiu.

(Cum s'aru fi resfatiatu unu novelistu de ai nostri în descrierea Elenei celei frumoșe! Zîmbetulu ei eră isvoru de mângaiere, ochii ei dăuă bucurii, perulu ei haina de matase etc.)

Ceea ce nu putea Homeru descrie în partile sale constitutive, ne face se aflamu în efectu.

— Zugrăviti-ne, poetiloru, placerea, inclinarea, iubirea, uimirea, ce produce frumsetia, si ni-ati facutu portretulu frumsetiei insasi!

Farmeculu este frumseti'a — farmeculu în efectu, în impresiune! . . .

D'asi sci eu carte căta sciă repausatulu Lessing!

Ilia Traila.

O rogare către unele diare.

Noi ne tînem de regula strînsă, că se numimu diarele din care împrumutam articlii si corespundentie originali, chiaru si traduse, cu singur'a exceptiune de sciri efemere, care potu se ajunga în patri'a noastră dintră odata în căte o sută de foi periodice. Rogamu si pe domniile colegi ai nostri pentru această reciprocitate, si cu această ocașie reflectamu mai de aprópe, că articulu intitulatu: Cestiunea agraria în Transilvani'a reprodusu în București că dela Brasiovu, nu este originalu dela Brasiovu, ci acela e scrisu în Hunedór'a si publicatu mai ántaiu în Nr. 42 alu acestui diariu „Observatoriulu”. Red.

Editoru si redactoru responsabile: G. Baritiu.
Tipariulu lui W. Krafft.